

การบริหารงานของวัดตามหลักธรรมาภิบาล*

The Management of the Temple Based On Good Governance

ปณณธร เตียรชัยพฤกษ์

Pannatorn Tainchaiyapark

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ratchaburi Buddhist College, Thailand.

E-mail: pannatorn_t@hotmail.com

Received January 12, 2020; Revised January 20, 2020; Accepted April 20, 2020

บทคัดย่อ

วัดเป็นหน่วยงานปกครองและหน่วยงานดำเนินกิจการคณะสงฆ์ และกิจการพระพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุด และเป็นฐานอันสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา เป็นองค์หลักในการปกครองคณะสงฆ์ วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล คือบุคคลตามกฎหมาย ตามความในมาตรา 3 วรรคสอง และมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ในการต่างๆเองมิได้ จำเป็นต้องมีผู้แทนเพื่อใช้สิทธิและหน้าที่หรือแสดงเจตนาแทน ดังเช่นบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 3 วรรคสามว่า “เจ้าอาวาส เป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” ดังนั้น เจ้าอาวาสเป็นทั้งผู้ปกครองวัดตามความในมาตรา 36 และเป็นผู้แทนวัดตามความในมาตรา 3 วรรค 3 ทั้งเป็นฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญาดังความแห่งมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ว่า ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งในการดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์ และไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” เพราะเหตุนี้ ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญยิ่งและสำหรับการบริหารวัดที่มหาเถรสมาคมกำหนดขึ้นนั้นมี 6 ประการคือ การปกครองคณะสงฆ์ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ดังนั้น การบริหารงานของวัดตามหลักธรรมาภิบาล มีประโยชน์เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่าย และให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายต่อไป

คำสำคัญ: การบริหารงานวัด; หลักธรรมาภิบาล

*ปรับปรุงต้นฉบับจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 MCU CONGRESS II

Abstract

The temple is governed by the monastic branch and the most important religious affairs. It is a great base for Buddhist monks and Buddhism. It is the main organization in the Buddhist ruling. The rules and methods of the temple are enacted in the Sangha institution same as the provisions of the Sangha Suprem Council which is the main institution of the Sangha. The temple is as an entity organization or a legal person under Section 3 paragraph 2 and Section 9 of the Buddhist Sangha Act (No.2) BE 2535. The temple is protected by the provisions of the Civil and Commercial Code and other laws. The temples have the rights and duties of the law such as the individual, unless the rights and duties of the parties by themselves, but required a representative to exercise their rights and duties or represent the intention. For example, the provision in the Buddhist Sangha Act, Section 3 paragraph 3, states that "the abbot is a representative of the monastery in general affairs". Therefore, the abbot is both a governor of the temple under section 36 and a representative of the monastery under the provisions of Section 3, paragraph 3, both as a competent official under the Penal Code according to Section 45 of the Buddhist Sangha Act stated that "The monks who are appointed to govern the Sangha and the Buddhist layman, is the official in accordance with the Criminal Code". So that the position of the abbot is an important position. Also there are 6 managements of the temple instead the monk administration, Buddhist education, Buddhist welfare, Buddhist mission, Public Utility and Public Relief. Therefore, the administration of the temple according to the principles of good governance is useful for the stability of Buddhism, benefit for all parties and achieve the future objective.

Keywords: The management; the temple; Good governance

บทนำ

วัดและพระสงฆ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนในสังคมตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย พระสงฆ์นอกจากจะมีบทบาทเป็นผู้นำทางกิจกรรม เป็นผู้นำทางด้านจิตใจของคนในสังคม แล้วพระสงฆ์ยังมีบทบาทต่อสังคมส่วนรวมในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาสังคม การสังคมสงเคราะห์ ผู้ที่ได้รับความลำบากหรือกระทั้งการช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม (พระธรรมปฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2541) วัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลต่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี

พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอด มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้มาก ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีความสำคัญยิ่ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะพบได้ว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน มีหน้าที่สำคัญ

ในการชี้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยาภิจักรมทางโลก จึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในชนบท นอกจากจะเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนาแล้วยังทำหน้าที่ให้บริการอื่นๆ ที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อสร้างบูรณาการในชุมชน พระสงฆ์นับว่าเป็นสถาบันที่ได้รับความเคารพ เป็นที่พึ่งพิงทั้งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และห่างไกลการพัฒนาของรัฐ นอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์พิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน จึงไม่เพียงเป็นศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการแลความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย

การบริหารจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของพระภิกษุสามเณรภายในวัดเป็นสำคัญ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่าง ๆ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้นำเบื้องต้นนับเป็นปัจจัยสำคัญในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ทั้งนี้ เพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจ กำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กรให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของบุคลากรจำเป็น จะต้องมีความสามัคคีและทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม เจ้าอาวาสนั้นมีภารกิจการบริหารจัดการวัดตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามภารกิจของคณะสงฆ์ คือ ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการ สาธารณสงเคราะห์ (ธีรวุฒิ ทองโอบฐ์, 2544) เจ้าอาวาสที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะตัวมีภาวะผู้นำมีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย (พระมหาสุริยา หอมวัน, 2544) เจ้าอาวาสจึงต้องมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดในทุกๆ ด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับกรมการศาสนา กล่าวว่า การบริหารวัด คือการปกครอง บังคับบัญชา กำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ ของวัดให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด เจ้าอาวาสจึงต้องมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดทุกด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด แต่ปัญหาที่ทำให้การบริหารจัดการวัดขาดประสิทธิภาพ คือ เจ้าอาวาสจำนวนมากที่ยังขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการวัด ไม่มีศักยภาพในการพัฒนาวัด ไม่มีความรู้ในการสั่งสอนประชาชน เจ้าอาวาสจำนวนมากยังปล่อยปละละเลย พระภิกษุสามเณรในการปกครองให้ประพฤติปฏิบัติไปตามยถากรรม ไม่มีการศึกษาอบรมพระธรรมวินัย จึงส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัด

ดังนั้น การบริหารงานของวัดเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในทุกๆ ด้าน เป็นที่น่ามาซึ่งศรัทธาของประชาชนควรมีการบริหารจัดการที่ดี โดยเฉพาะอย่างการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการ ทำให้การบริหารจัดการเป็นอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

คำว่า “การบริหาร” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Administration และยังมีคำในภาษาอังกฤษอีกคำที่ใช้แทนกันคือ Management ซึ่งมีความหมายแคบลงไปเป็นเพียงการจัดการ ผู้บริหารงานองค์กรหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเท่านั้น คำว่า การบริหารนั้น มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “Administrare” ซึ่งหมายถึง “ช่วยเหลือ” (assist) หรือ “อำนวยการ” (direct) การบริหารในความหมายหลายๆ ความหมายดูเหมือนจะมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคำว่า “minister” ซึ่งอาจหมายถึง “รับใช้” (serve) หรือ “ผู้รับใช้” (servant) ความหมายที่มาแต่ดั้งเดิมของคำว่า Administer อาจกล่าวได้ว่า เป็นการติดตามดูแลสิ่งต่างๆ และคำจำกัดความง่ายๆ ที่ทันสมัยก็คือ “การทำงานให้สำเร็จ” (Baker, 1972)

การบริหาร เป็นการดำเนินงานหรือกระบวนการของบุคคลทั้ง 2 คนขึ้นไปร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันทำงาน เพื่อที่จะให้งานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ (ณรงค์ นันทวรรณะ, 2536) เป็นการดำเนินงานร่วมกันของคณะบุคคล ซึ่งเป็นกลุ่มผู้บริหารขององค์กรในส่วนที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดตั้งองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุมกิจกรรมให้ดำเนินไปตามนโยบายจนบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรที่วางไว้อย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพที่สุด (ศิริพร พงศ์ศรี โจรน, 2537)

การบริหารเป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กร โดยอาศัยหน้าที่หลักทางการบริหาร 7 ประการ คือ

- 1) การวางแผน (Planning) หมายถึง การจัดวางโครงการและแผนปฏิบัติรวมทั้งวิธี ปฏิบัติงานไวล่วงหน้าเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน
- 2) การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การกำหนดโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ การแบ่งส่วนคน และการจัดสายงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์
- 3) การจัดบุคลากร หรือการจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การบริหารงาน ด้านบุคคลอันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหาและการพัฒนาบุคลากร และการเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี
- 4) การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ การควบคุมบังคับ บัญชาและการควบคุมดูแลปฏิบัติงานในฐานะที่ผู้บริหารเป็นหัวหน้าหน่วยงาน
- 5) การประสานงาน (Co-ordinating) หมายถึง การสานกิจการด้านต่างๆ ของหน่วยงานเพื่อให้เกิดมีการร่วมมือประสานงานที่ดีและดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน
- 6) การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงาน เพื่อให้ผู้บริหาร และสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหว และความคืบหน้าของกิจการอย่างสม่ำเสมอ

7) การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดทำงบประมาณ การจัดทำบัญชี การใช้จ่ายเงิน และการควบคุมตรวจสอบทางการเงินและทรัพย์สิน (วิโรจน์ สารัตนะ, 2546 : 155)

สรุปได้ว่า การบริหาร คือการดำเนินงานร่วมกันของคณะบุคคล ร่วมมือกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดขึ้น ซึ่งเป็นกลุ่มผู้บริหารขององค์กรในส่วนที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดตั้งองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุมกิจกรรมให้ดำเนินไปตามนโยบายจนบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรที่วางไว้อย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพที่สุด การบริหารจึงเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในส่วนต่างๆ ของระบบสังคม

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องของหลักการบริหารและการจัดการวัด

หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์ ต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ คือ

- 1) ควรมีการคัดสรรอบรมบุคคล ผู้จะมาบวชในพระพุทธศาสนาให้เป็นที่มั่นใจที่จะเข้ามาศึกษาธรรม
- 2) ต้องมีการศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้เข้ามาบวชทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการบวชด้วย
- 3) ต้องมีการปฏิบัติธรรมในระหว่างบวชเพื่อให้เกิดความรู้อย่างแท้จริง เพื่อการเผยแผ่ต่อไปแก่ประชาชน

- 4) แต่ละวัดจะต้องให้พระสงฆ์ที่ศึกษาธรรมดีแล้วให้ได มีโอกาสเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และต้องพยายามวิเคราะห์หาทางเผยแผ่ธรรมต่อประชาชนด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่องด้วย มิใช่รอให้มีผู้มานิมนต์เท่านั้น

- 5) กิจกรรมการศึกษาธรรมของพระและประชาชน ควรมุ่งให้การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในการงานและการดำเนินชีวิตประจำวันด้วยหลักการแห่งความไม่ประมาท และหลักการแห่งการพึ่งตนเอง

- 6) ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ ดังนั้น การปกครองสงฆ์ให้มีพฤติกรรมและการกระทำที่เหมาะสมนับเป็นเรื่องลำดับเบื้องต้นที่พระทุกรูปพึงปฏิบัติ เจาอาวาสควรดำเนินการให้พระทุกรูปในสังกัดมีภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อประชาชนพบเห็นจักเกิดความศรัทธา ถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเบื้องต้นแล้ว

- 7) พระควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก 6 ประการ ดังนี้ (1) ห้ามปรามการทำความชั่วทั้งมวล (2) ส่งเสริมให้ทำความดีทั้งมวล (3) ให้ได้ฟังและได้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง (4) ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชนได้ยินได้รู้แต่ไม่เข้าใจให้เข้าใจ (5) ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยความเมตตา ปราณนาดี (6) บอกทางสวรรค์ คือ ทางดำเนินชีวิตที่ดีที่สุดถูกต้องให้ประชาชน

- 8) การเผยแผ่ธรรมควรศึกษากลุ่มคนหรือบุคคลเป้าหมาย วิเคราะห์การนำเสนอธรรมให้เหมาะสมต่อสภาพ เหตุ ผล ตน ปรมาณกาลเวลา ชุมชน และบุคคล เป็นสำคัญ

- 9) เจาอาวาสทุกแห่งควรปกครองดูแลพระสงฆ์ สามเณร ไวยาวัจกร คิษย์วัด ผู้อาศัยในวัดหรือเกี่ยวข้องกับวัดให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นการสร้างศรัทธาแก่ประชาชนผู้พบเห็นและมาติดต่อกับวัด

10) ต้องพยายามบริหารวัดให้มีอาคารสถานที่อาณาบริเวณเหมาะสมต่อการศึกษาและ ปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของพระภิกษุ สามเณร และประชาชน ให้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา มีความสงบร่มเย็น ทำให้อยากเข้ามาหาความสงบและศึกษาธรรม รวมทั้งสรรพสิ่งต่างๆ จักต้องไม่ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ประชาชนที่มาวัดหรือที่อยู่ใกล้วัดด้วย

11) วัดกับประชาชนจักต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกันพระพุทธศาสนาจึงจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้น นอกจากพระจะให้ธรรมแก่ ประชาชนแล้วควรจัดวัดและเครื่องใช้ของวัดอย่างมีระบบให้เหมาะต่อการให้บริการประชาชนเพื่อกิจการของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

12) ประชาชนเป็นจำนวนมากที่ยังเชื่อโชคลางของขลัง วัตถุมงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะบันดาลความโชคดี ความร่ำรวย ความสำเร็จแก่เขาได้ ทำให้ประชาชนขาดการพึ่งตนเอง ไม่พัฒนาพระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่เป็นยารักษาโรคเหล่านี้ โดยการไม่ไปดูถูก ต่ำหนิการกระทำเหล่านั้น แต่ควรให้หลักธรรมในเรื่องเหตุและผล เรื่องการพึ่งตนเอง เรื่องการศึกษา ฝึกฝน พัฒนา และการครองชีวิตอย่างไม่ประมาทมาใช้ในการเผยแผ่

13) ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับชุมชน วัดมีครบทุกตำบล และจะเป็นศูนย์รวมของประชาชนในแต่ละตำบล หากจะจัดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน ที่พัฒนาทั้งจิตใจและคุณภาพชีวิตในด้านอื่นๆ จะทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระพุทธศาสนาเจริญอย่างยั่งยืน โดยที่พระสงฆ์จะให้ธรรมทานแก่ประชาชน สอนประชาชนจะให้आमิสทานแก่พระสงฆ์ นับเป็นการเกื้อกูลกันอย่างถูกต้องเพื่อการมีพลังอยู่ในสังคมต่อไป

14) การจัดบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องจัดให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมของวัด ร่วมบริหารวัดตามหลักการของพระพุทธศาสนาด้วย จึงสมควรปรับปรุงการบริหารวัดให้เป็นองค์กรบริหารวัด ถึงแม้วัดแต่ละวัดจะเป็นนิติบุคคลอยู่แล้วก็ตาม แต่การมีองค์กรร่วมบริหารวัด เสนอความคิดและให้เจ้าอาวาสตัดสินใจดำเนินการ ประชาชนก็จะร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่เต็มใจ พุทธศาสนาย่อมเจริญยิ่งขึ้น

15) กรมการศาสนา และกระทรวงศึกษาธิการ ย่อมมีเจตนาที่ดีในการรักษาและพัฒนาพระพุทธศาสนา ดังนั้น เจ้าอาวาสและพระภิกษุควรศึกษางานโครงการของทางราชการ เพื่อ ประสานการดำเนินงานให้เกิดพลังการพัฒนาพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

16) วัดทุกวัดควรได้ดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ เช่น ร่วมจัดโครงการป่าชุมชน โครงการอุทยานการศึกษา เป็นต้น ซึ่งจะได้อะไรทั้งการส่งเสริมการปลูกต้นไม้และการใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมไปด้วย

17) มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด ซึ่งเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จะต้องศึกษา ส่งเสริมสนับสนุนประสานงานเพื่อการเผยแผ่ธรรม และพัฒนาพระพุทธศาสนาจะไดตรงตามนโยบาย ถูกทิศทาง แกไขสถานการณ์และเหมาะสมกับโอกาส ย่อมเป็นพลังส่งเสริมการพัฒนายิ่งขึ้น

18) หลักการบริการ การดำเนินงานต่างๆ ควรมีการวางแผนระยะยาว ระยะสั้น เพื่อการปฏิบัติ พัฒนาวัด และควรให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ หลักการเหล่านี้ พระสงฆ์สามารถค้นคว้าให้เกิดการเรียนรู้ได้ซึ่งจักต้องยึดหลักการ การฝึกฝน การพัฒนา การไม่ประมาท และหลักการพึ่งตัวเองเป็นสำคัญ จึงจะบังเกิดผลดี

19) สงฆ์ควรมีความสมณะ มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ไม่หวังลาภ สักการะ มุ่งศึกษา ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ดังนั้น กิจกรรมที่วัดต่างๆ ดำเนินอยู่ขณะนี้จึงจำเป็นต้องมีการทบทวน สังคายนา เพื่อการพัฒนาที่มั่นคงของพุทธศาสนาต่อไป

20) ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์มีมาก ยิ่งในฤดูพรรษายิ่งมีจำนวนมากขึ้นกว่าปกติหลายเท่า ดังนั้น จำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่ โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้วดูแลปกครองอบรมพระบวชใหม่เป็นกลุ่มๆ จะช่วยส่งเสริมพระวินัยและการศึกษาของสงฆ์ได้ดีขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาทบพาทหน้าที่ของสงฆ์ จนเกิดประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง (คะเนิงนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร, 2545)

แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาล

การปกครองการบริหารแบบบูรณาการ (Integration) ของหัวหน้าฝ่ายบริหารขององค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นองค์กรของทางราชการในส่วนกลางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ดี องค์กรรัฐวิสาหกิจและองค์กรธุรกิจเอกชน องค์กรทางศาสนา และองค์กรสาธารณอื่นๆ ที่จะให้บังเกิดผลสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง เชื่อว่า การบริหารการปกครองที่ดี (Good Governance) ต้องอาศัยหลักธรรมาภิบาลอันเป็นหลักธรรมสร้างให้ผู้บริหารสามารถนำองค์กรของตนเองไปสู่ความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ

หลักธรรมาภิบาล เป็นหลักสำคัญสำหรับผู้ปกครอง ผู้บริหารทุกระดับสามารถใช้เป็นแนวทางในการปกครอง ดูแล ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา และใช้ในการบริหารจัดการ โครงการต่างๆ ขององค์กรให้ประสบความสำเร็จ และให้บรรลุผลดี มีประสิทธิภาพสูง ได้อย่างแน่นอน ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของหลักธรรมาภิบาลหลายท่าน พอเป็นสังเขป ดังนี้

ธรรมาภิบาล หมายถึง การที่ประเทศมีพลังขับเคลื่อนที่ถูกต้องเป็นธรรม โดยการชักจูงทางสังคม เพื่อสร้างพลังงานทางสังคม (Social energy) เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาของประเทศชาติ ซึ่งธรรมาภิบาล ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคสังคม ที่มีความถูกต้องเป็นธรรม โดยรัฐและธุรกิจต้องมีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบถูกตรวจสอบได้ และภาคสังคมที่เข้มแข็งได้ให้นิยามของ ธรรมาภิบาลว่า คือ ผลลัพธ์ของการจัดการกิจกรรม ซึ่งบุคคลและสถาบันทั่วไป ภาครัฐและภาคเอกชนมีผลประโยชน์ร่วมกันได้ กระทำลงไปในหลายทางมี ลักษณะเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นต่อเนื่อง ซึ่งอาจนำไปสู่การผสมผสานผลประโยชน์ที่หลากหลายและขัดแย้งได้ (ประเวศ วะสี, 2541)

ธรรมาภิบาล เป็นคำใหม่ที่น่าสนใจในวงวิชาการของไทย เรียกว่า “ธรรมาภิบาล” หรือ ธรรมรัฐ ความหมาย 2 ระดับ คือ ระดับคำศัพท์ที่ใช้และระดับสาระสำคัญของความหมาย คำศัพท์ที่ใช้แปลว่า วิธีการปกครองที่ดีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี สาระสำคัญของความหมาย แปลว่า ครอบคลุมทั้งทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม และทางการเมืองการปกครอง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ ภาคประชาสังคม และภาคระหว่างประเทศ (ไชยวัฒน์ คำชู และคณะ, 2545)

ธรรมาภิบาล คือ การปรับวิธีคิดวิธีบริหารราชการของประเทศไทยเสียใหม่ทั้งระบบ โดยการกำหนดเจตนารมณ์ของแผ่นดินขึ้นมาเพื่อทุกคนทุกฝ่ายในประเทศจะร่วมคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันจัดการ ร่วมกันรับผิดชอบ แก้ปัญหาพัฒนานำแผ่นดินไปสู่ความมั่นคง ความสุข สันติสุข มีการพัฒนาที่ยั่งยืนและกว้างไกล (ประมวล รุจนเสรี, 2542)

ธรรมาภิบาล เป็นกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ภาคสังคม ภาคเอกชน และประชาชน โดยทั่วไป ในการที่จะทำให้การบริหารราชการแผ่นดินดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรม โปร่งใส ยุติธรรมและตรวจสอบได้ ทั้งนี้ยังได้เสนอว่าธรรมรัฐแห่งชาติ เป็นยุทธศาสตร์ที่ถูกต้อง ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชาติ แนวทางที่ถูกต้องคือทางสายกลาง คือการพึ่งพาตนเอง และเสริมปัญญาไทยใจสากล ธรรมรัฐแห่งชาติเป็นการเคลื่อนไหวอย่างมีพลังขององค์กรท้องถิ่น ประชาคม ชุมชน เพื่อเข้าใจปัญหาพึ่งพาตนเอง ช่วยตนเอง ปฏิรูปตนเองขณะเดียวกันก็เพื่อความเข้มแข็งที่จะตรวจสอบ สิ่งที่ไม่ดีไม่งามได้อย่างจริงจัง รูปแบบธรรมรัฐแห่งชาติก็คือ การยกระดับกระบวนการความสัมพันธ์ความร่วมมือของส่วนต่างๆ ในสังคม อันได้แก่ ภาครัฐ ภาคสังคม และเอกชน สถาบันสำคัญๆ ของประเทศ คือชุมชนประชาคม ภูมิภาคและระดับชาติ ในลักษณะเป็นรูปธรรมมีพลัง (ธีรยุทธ บุญมี, 2541)

สรุปได้ว่าหลักธรรมาภิบาล เป็นหลักบริหารโดยใช้หลักธรรมเป็นแนวทางในการบริหาร เพื่อให้การบริหารแต่ละองค์กรมีประสิทธิภาพสูง และประสบผลสำเร็จ ซึ่งหลักธรรมาภิบาลเป็นคำศัพท์ใหม่ที่นักวิชาการนำมาบูรณาการใช้ แต่แท้จริงก็เป็นหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงสั่งสอนสำหรับกษัตริย์นักบริหารแต่ละองค์กรต่างๆ

องค์ประกอบของธรรมาภิบาล

การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ของหน่วยงานต่างๆ อาจต่างกันไป องค์ประกอบของธรรมาภิบาลนั้นได้มีการกำหนดไว้แตกต่างกันไปแต่องค์ประกอบที่แตกต่างกันไปนั้น ยังมีที่คล้ายคลึงกันซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างธรรมาภิบาล โดยได้นักวิชาการได้อธิบายองค์ประกอบของธรรมาภิบาล ดังต่อไปนี้ โดยได้มีนักวิชาการได้อธิบายองค์ประกอบของธรรมาภิบาล ดังต่อไปนี้

องค์ประกอบพื้นฐานของการสร้างธรรมาภิบาล ได้แก่

1) การรับผิดชอบ หมายถึง การกำหนดให้บุคคลและองค์กร ทั้งที่มาจาก การเลือกตั้ง และการแต่งตั้ง ซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารงานภาครัฐ ต้องมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะในเรื่องที่เกี่ยวกับการกระทำกิจกรรม หรือการตัดสินใจใดๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสาธารณะหรือกระทำในนามของสาธารณะ

2) ความโปร่งใส หมายถึง การที่สาธารณะชนมีโอกาสรับรู้นโยบายด้านต่างๆ ของรัฐบาลและมีความมั่นใจว่ารัฐบาลมีความตั้งใจจริงในการดำเนินตามนโยบายนั้น ซึ่งจะเกิดเช่นนั้นได้เมื่อประชาชนกำหนดและดำเนินนโยบายเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม รวมทั้งเปิดให้มีการต่อสู้แข่งขันระหว่างฝ่ายต่างๆ อย่างเต็มที่ในการกำหนดทางเลือกของสังคม

3) การปราบปรามการทุจริต และการประพฤติมิชอบความหมายนี้ ครอบคลุมรูปแบบ การฉ้อราษฎร์บังหลวงเกือบทั้งหมดทั้งที่อยู่ในภาครัฐและเอกชน ในส่วนของระบบราชการ การทุจริตส่วนใหญ่หมายถึงการกระทำของหน่วยราชการหรือของข้าราชการที่มีขอบด้านกฎหมาย

4) การจัดวิธีการปกครองแบบมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในการตัดสินใจดำเนินนโยบายและการมีส่วนร่วมในการควบคุมสถาบัน

5) การสร้างกรอบทางกฎหมาย และกระบวนการยุติธรรมให้เข้มแข็ง คือการมีกฎหมายที่มีความชัดเจน และนำมาใช้อย่างเป็นเอกภาพ ซึ่งระบบยุติธรรมและกฎหมายที่ส่งเสริมการพัฒนา และระบบการจัดการปกครองที่ดีนั้น คือการมีกฎหมายที่มีความชัดเจนและนำมาใช้อย่างเป็นเอกภาพในระบบและกระบวนการยุติธรรมที่มีความเป็นวัตถุวิสัยและเป็นอิสระ และเป็นระบบ กฎหมาย ซึ่งมีบทลงโทษที่เหมาะสมเพื่อป้องปรามผู้คิดละเมิด หรือลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืนระบบกฎหมาย (ไชยวัฒน์ คำชู และคณะ, 2545)

องค์ประกอบของธรรมาภิบาล มีดังนี้

1) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ (Responsibility) องค์กรจะต้องกำหนดภารกิจของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน และเข้าใจในหน้าที่ของตนเองอย่างชัดเจน ยึดหลักความถูกต้องในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงาน

2) ความรับผิดชอบต่อภาระกิจและการกระทำตน (Accountability) ทุกฝ่ายในองค์กรจะต้องปฏิบัติตนด้วยสำนึกรับผิดชอบอย่างแท้จริง มีความเข้าใจว่าจะต้องรับผิดชอบต่อใครบ้าง

3) ความยุติธรรม (Fairness) ความยุติธรรมถือเป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานในการทำธุรกิจ การสร้างความยุติธรรมในการดำเนินธุรกิจควรเริ่มตั้งแต่ระดับนโยบาย กฎระเบียบต่างๆ จะต้องมีความเสมอภาค มีความเท่าเทียม มีหลักการชัดเจน

4) ความโปร่งใส (Transparency) ความโปร่งใสถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารงานตามหลักบรรษัทภิบาล ข้อมูลข่าวสารทางธุรกิจต่างๆ โดยเฉพาะผลการดำเนินงานและรายงานทางการเงินที่บริษัทเปิดเผยจะต้องโปร่งใสเชื่อถือได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ถือหุ้น นักลงทุนและ ตลาดทุน

5) คุณค่าระยะยาว (Long – term Value) หลักบรรษัทภิบาลให้ความสำคัญในการสร้างคุณค่าในระยะยาวแก่องค์กรมากกว่าการดักตวงผลประโยชน์ในระยะสั้น คณะกรรมการบริษัทจะต้องมีวิสัยทัศน์ที่ห่างไกล มีความมุ่งมั่นที่จะทำธุรกิจเพื่อสร้างคุณค่าในระยะยาว เพื่อความมั่นคงและยั่งยืน

6) การปฏิบัติที่เป็นเลิศ องค์กรต้องส่งเสริมให้การปฏิบัติงานในทุกด้านมุ่งสู่ ความเป็นเลิศ มุ่งสร้างความสมบูรณ์แบบ โดยมีนโยบายที่ชัดเจนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของธุรกิจรวมทั้งการผลักดัน และสนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา (อัจฉรา โยมสินธุ, 2543)

สรุปได้ว่าหลักธรรมาภิบาล การบริหารจัดการที่ดี เป็นหลักในการนำมาปกครองประเทศให้เกิดความสงบสุขโดยยึดหลักพื้นฐาน 6 ประการ คือ

1) หลักนิติธรรม หมายถึง การตรากฎหมายที่ถูกต้อง เป็นธรรม การดำเนินการให้ถูกต้องตามหลักกฎหมาย การกำหนดกฎ กติกา และมีการปฏิบัติตามกฎ กติกาที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัดโดยคำนึงถึงสิทธิ เสรีภาพ ความยุติธรรมของประชาชน

2) หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม การส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ชยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัย

3) หลักความโปร่งใส หมายถึง การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกองค์การให้มีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

4) หลักการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าด้วยวิธีการแสดงความคิดเห็น การตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ การทำประชาพิจารณ์ การร่วมลงประชามติ หรืออื่นๆที่เปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

5) หลักความรับผิดชอบ หมายถึง การตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและการกระทำความผิดหรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนการเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างและความกล้าที่จะยอมรับผลดีและผลเสียจากการกระทำของตนเอง

6) หลักความคุ้มค่า หมายถึง การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยการรณรงค์ให้คนไทยมีความประหยัด ใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพ และมีการรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ (Buddhist good governance)

การจัดการวัดเชิงพุทธที่ปรากฏขึ้นในประไตรปิฎก ในอรรถกถาอรรถกถาสูตร ที่ขนิณาย เกี่ยวกับการกำเนิดมนุษย์ที่ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น สังคมของมนุษย์ เริ่มมีการพัฒนาในสูตรนี้กล่าวว่า การปกครองเริ่มต้นมาจากมนุษย์มีความเกียจคร้าน นำข้าวมาเก็บ สังสมและเกิดความนิยมทำตามกัน เกิดการปักปันกันเขตแบ่งส่วนข้าว คนโลภลักส่วนของคนอื่นมา เพิ่มแถม (เกิดอกทินนาทาน) เกิดการตำหนิติเตียน การกล่าวเท็จ การ

ทำร้ายลงโทษ การต่อสู้ ผู้มีปัญญาเห็นความจำเป็นต้องมีการปกครองสัญญาประชาคม คือข้อตกลงของมนุษย์ที่จะสร้างสังคมการเมืองและจัดตั้งเครื่องสิทธิอำนาจอธิปไตยขึ้น) เกิดการเลือกตั้ง (นี่เป็นแนวคิดที่สำคัญซึ่งภายหลังต่อมาเรารู้จักกันในนาม) เกิดมีคำว่า “กษัตริย์” มีคนเปื้อนหาความชั่วร้ายในสังคม คิดลอยลางบาปไปอยู่ป่าบำเพ็ญฌาน บางพวกอยู่ ใกล้ชุมชน เล่าเรียนเขียนตำรา เกิดมีคำว่า “พราหมณ์” เป็นต้น คนมีครอบครัวประกอบการอาชีพ ประเภทต่างๆ เกิดมีคำว่า “แพศย์” คนนอกจากนี้ ซึ่งประพฤติเหลวไหลเลวร้าย ถูกเรียกว่า “คูทร” คนทั้งสี่พวกนั้นบางส่วนละเลิกขนบธรรมเนียมของคน สละเหย้าเรือน ออกบวช เกิดมี “สมณ” พระพุทธเจ้าเองก็ทรงแสดงพุทธพจน์ตรัสสอนพระสงฆ์ให้สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”

ถ้าหากสังคมเกิดวิกฤตมีปัญหามาก ธรรมดาชนประสบแต่ความทุกข์ยาก เดือดร้อนอดอยาก พระสงฆ์ก็ไม่สามารถบำเพ็ญภาวนาอย่างสงบสุขได้และได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น เพราะพระสงฆ์ต้องการอาศัยปัจจัยสี่จากประชาชน พระสงฆ์คือผู้ทรงศีล มีเมตตาธรรมต้องมารับผิดชอบต่อปัญหาความทุกข์ยากจนขัดสนในการเป็นอยู่ของประชาชนทางเศรษฐกิจ และหลักการที่จะทำให้ปัญหานี้ได้ผ่านไปอันใดถูกต้องตามพระธรรมวินัย พระพุทธองค์ได้ทรง แสดงไว้แล้วและปรากฏอยู่ในพระสูตรหลายแห่ง

สรุป

บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลนั้น มีบทบาทในการบริหารงานโดยใช้ธรรมาภิบาล เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้กับวัดและ ชุมชน สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกัน การส่งเสริมให้เกิดการสร้างธรรมาภิบาลนั้น มาจากความร่วมมือของทั้งวัด และชุมชนรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้มี บทบาทในการวางรากฐาน และรักษาการระเบียบต่างๆการสร้างธรรมาภิบาลนั้น จำเป็นต้องอาศัย ระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีภาระรับผิดชอบภายใต้กฎหมาย และนโยบายที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการปฏิรูประบบการบริหารจัดการวัด เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ และรับผิดชอบภายใต้กรอบของกฎหมาย ซึ่งจุดมุ่งหมายในการสร้างธรรมาภิบาลนั้น จะต้องพยายามปฏิรูปการบริหารจัดการให้ถูกต้องตามหลัก เหตุผล และหน้าที่มีระบบความรับผิดชอบต่อด้านการเงินที่มีประสิทธิภาพมาใช้ และให้มีความโปร่ง ในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

จากการวิเคราะห์ความแตกต่างจะเห็นว่าเจ้าอาวาสจะมีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารจัดการวัดโดยใช้หลักธรรมาภิบาลแตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะเจ้าอาวาสมีหน้าที่ รับผิดชอบโดยตรงในการบริหารจัดการวัด ทำให้ทราบถึงปัญหาในการบริหารจัดการที่ยังคงเห็นว่ายังมีการบริหารจัดการแบบเดิมๆ เข้ามาใช้ โดยเฉพาะในเรื่องของหลักคุณธรรม ที่จะต้องมีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในร่วมกับกับหลักธรรมาภิบาลซึ่ง

การบริหารจัดการวัดโดยนำหลักธรรมเข้ามามีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการนำเอาพรหมวิหาร ซึ่งประกอบไปด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ทำให้การนำหลักธรรมมาภิบาลเข้ามาใช้ในการบริหารมีความเป็นกลางมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2538). *คู่มือการบริหารศึกษาคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมศาสนา.
- คะเนิงนิตย จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. (2545). *ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดป่าขนานาชาติ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- ไชยวัฒน์ คำชู และคณะ. (2545). *แนวทางการนำหลักธรรมมาภิบาลมาประยุกต์ใช้กับองค์กรปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- ณรงค์ นันทวรรณนะ. (2536). *บริหารงานอุตสาหกรรม*. กรุงเทพฯ: หจก.ฟิลิกส์เซ็นเตอร์.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2541). *ธรรมรัฐแห่งชาติยุคทศวรรษทศวรรษประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร.
- ธีรวุฒิ ทองโอบอ. (2544). *การศึกษากิจการปฏิบัติศาสนกิจของเจ้าอาวาสในจังหวัดร้อยเอ็ด(วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต).บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*.
- บุญร่วม เทียมจันทร์. (2546). *เจ้าอาวาส เจ้าพนักงาน ใครกำหนด?*. กรุงเทพฯ: สามดีพริ้นติ้ง อีคิวเมท.
- ประมวล รุจนเสรี. (2542). *การบริหารจัดการที่ดี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อาสารักษาดินแดน.
- ประเวศ ะสี. (2541). *แนวคิดและวาทกรรมว่าด้วยธรรมรัฐแห่งชาติในธรรมมาภิบาลกับคอรุปชั่นไทย*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2545). *การคณะสงฆ์และการศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุริยา หอมวัน. (2544). *บุคลิกภาพของเจ้าอาวาสที่พึงประสงค์ : กรณีศึกษาพระภิกษุ-สามเณร วัดสระกำแพงใหญ่ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ(สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต)*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก.
- วิโรจน์ สารัตนะ. (2546). *การบริหารการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ.
- ศิริพร พงศ์ศิริโรจน์. (2537). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- สมพงษ์ เกษมสิน. (2539). *การบริหาร*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.
- Baker, R.J.S. (1972). *Administrative Theory and Public Administration*. London: Hutchinson University Library.